

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО**

УДК 342.95

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.2.31>

Сергій Федорович Константінов,

доктор юридичних наук, професор,

Національна академія Служби безпеки України (м. Київ),

Навчально-науковий гуманітарний інститут,

кафедра загальноправових дисциплін (професор);

 orcid.org/0000-0003-1192-2345,

e-mail: konstantinov.serhii@kneu.edu.ua

**НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ПРАВА
В УКРАЇНІ**

Статтю присвячено огляду питань розвитку адміністративно-деліктного права в Україні. Розглянуто напрями розроблення раціональних рішень для вирішення проблем адміністративно-деліктного права, враховуючи досвід інших країн. Наголошено, що адміністративно-деліктне право як самостійна галузь юридичної науки зосереджується на регулюванні адміністративно-деліктних відносин, які виникають внаслідок порушень адміністративних норм. Зазначено, що адміністративно-деліктне право визначається як самостійна галузь права, що включає сукупність правових норм, які регулюють визначення адміністративних правопорушень, їхню класифікацію, підстави та умови виникнення адміністративної відповідальності, а також встановлюють стягнення, що застосовують до фізичних осіб та юридичних осіб приватного права, які вчинили адміністративний правопорушення.

Ключові слова: адміністративно-деліктне право, напрями розвитку адміністративно-деліктного права, адміністративна політика, дисципліна, відповідальність, адміністративно-правове регулювання, юридична відповідальність, принципи, законність, адміністративна відповідальність.

Оглядова стаття

Постановка проблеми

Актуальність теми є очевидною в контексті постійної необхідності вдосконалення законодавства та практики його застосування у сфері адміністративних правопорушень. Забезпечення ефективності правозастосування в цій галузі є важливим аспектом забезпечення прав та свобод громадян, а також зміцнення правової держави.

Адміністративно-деліктні відносини стосуються порушень адміністративного законодавства, які можуть мати різні наслідки для

громадян, підприємств та суспільства в цілому. Недосконалість системи управління адміністративними правопорушеннями може призвести до порушень прав громадян, корупції, відсутності відповідальності та загрози правопорядку. Отже, розвиток адміністративно-деліктних відносин в Україні є актуальним завданням, яке має вирішуватися на різних рівнях – від законодавчого до практичного.

Стан дослідження проблеми

До питань удосконалення адміністративного та адміністративно-деліктного законодавства зверталися, зокрема, В. Авер'янов, О. Бандурка, О. Банчук, В. Бевзенко, І. Бородін, Г. Бребан, В. Галунько, В. Гриценко, В. Грохольський, Т. Гуржій, Е. Демський, В. Денисенко, С. Діденко, Є. Додін, А. Коваль, М. Ковалів, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Кузьменко, В. Курило, В. Литвиненко, Д. Лук'янець, С. Овчарук, О. Остапенко, С. Петков, В. Стефанюк, В. Теремецький, М. Тищенко, Ю. Шемшученко, В. Шкарупа та ін.

Мета і завдання дослідження

Дослідження має на меті ідентифікувати проблеми, з якими стикається система адміністративного правозастосування, а також запропонувати конструктивні шляхи їх вирішення. Результати дослідження можуть слугувати основою для подальших реформ у цій галузі та сприяти покращенню правового клімату в Україні. Завдання полягають у формуванні сучасних напрямів розвитку адміністративно-деліктного права в Україні з метою вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Наукова новизна дослідження полягає

Напрацьовано окремі аспекти розвитку адміністративно-деліктного права, які спрямовані на вдосконалення законодавства, практики застосування законів, а також забезпечення ефективності правозастосування.

Виклад основного матеріалу

Поточні проблеми адміністративно-деліктних відносин в Україні ставлять перед науковою спільнотою та законодавцями найважливіше завдання – розроблення раціональних концептуальних засад для подальшого розвитку цієї галузі та їх законодавче закріплення. Якщо законодавчий аспект, а саме втілення наукових ініціатив у правову практику, належить до компетенції законодавчих органів державної влади, то розробка концептуальних засад є безпосередньою відповідальністю вітчизняної наукової спільноти.

Історичний аналіз розвитку адміністративно-деліктних відносин в Україні охоплює значний період історії держави, починаючи з часів Київської Русі й дотепер. На кожному етапі розвитку української

державності формувалися відносини між владою та громадянами, які піддавали адміністративно-правовому регулюванню.

Київська Русь (IX–XIII ст.): на цьому етапі відсутні конкретні письмові джерела, але відомо, що існувала система адміністративно-правових норм, які регулювали поведінку громадян та влади. Правила стосувалися в основному питань військового та податкового обов'язку, а також порядку вирішення спорів між особами.

Часи Речі Посполитої (XIV–XVIII ст.): адміністративно-деліктні відносини були частково врегульовані законодавством Речі Посполитої, але значну роль відігравали також місцеві звичаї та правові норми.

Період Російської імперії та Радянського Союзу (XVIII–XX ст.): під впливом російського законодавства в Україні було введено нові норми, які регулювали адміністративно-деліктні відносини. Важливими моментами було прийняття Цивільного кодексу Російської імперії, який містив норми про адміністративні правопорушення, а також створення нового законодавства в період радянської влади.

Сучасний період (починаючи з 1991 року): після проголошення Україною незалежності були проведені реформи в законодавстві. Важливим етапом стало ухвалення Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) в 1984 році, який регулював адміністративні правопорушення та встановлював відповідальність за них.

Загалом історичний аналіз показує, як адміністративно-деліктні відносини в Україні еволюціонували та змінювалися протягом століть, віддзеркалюючи зміни в політичному, соціальному та правовому контексті країни.

Сучасний стан адміністративно-деліктних відносин в Україні є складним і динамічно змінюється в контексті політичних, економічних та соціокультурних перетворень. Деякі основні аспекти сучасного стану адміністративно-деліктних відносин включають:

1) законодавство. Основою адміністративно-деліктних відносин в Україні є КУпАП, однак законодавство постійно змінюється та покращується з урахуванням нових викликів і потреб суспільства;

2) практику застосування. Реалізація адміністративно-деліктних відносин відбувається через діяльність правоохоронних та адміністративних органів, судів. Результативність діяльності органів публічної адміністрації, правоохоронних органів значною мірою залежить від рівня корупції, професіоналізму працівників та доступності правосуддя;

3) проблеми та виклики. Серед ключових проблем сучасних адміністративно-деліктних відносин можна виокремити недостатню чіткість нормативно-правового регулювання, відсутність ефективної системи адміністративної відповідальності, а також нерівномірність застосування закону та корупційні ризики;

4) міжнародний контекст. Україна взаємодіє з міжнародними партнерами в галузі адміністративного правопорядку та боротьби з правопорушеннями через участь у міжнародних конвенціях та програмах співпраці.

Загалом сучасний стан адміністративно-деліктних відносин в Україні характеризується постійними змінами та потребує вжиття системних заходів для покращення ефективності правозастосування, забезпечення правової стабільності та підвищення довіри громадян до системи правосуддя.

З огляду на це важливим є формулювання конкретних завдань, розроблення раціональних рішень для вирішення виявлених проблем адміністративно-деліктних відносин, враховуючи досвід інших країн. Наукова спільнота повинна активно аналізувати та досліджувати наявні проблеми, впроваджувати інноваційні підходи та конкретні ініціативи щодо їх вирішення. Такий підхід сприятиме створенню системи адміністративно-деліктних відносин, яка відповідатиме вимогам часу та міжнародним стандартам і слугуватиме покращенню правового середовища в Україні.

Вказані дії допоможуть вирішити кілька спірних питань, які нині існують у галузі науки адміністративного права. По-перше, ці кроки спрямовані на зміцнення законності та правопорядку в державі шляхом створення якісно нових правових механізмів для реалізації адміністративно-деліктних відносин.

Як ми вже згадували, існує широкий спектр проблем, які сьогодні впливають на суспільство та державу. На нашу думку, вирішення цих проблем можливе лише шляхом систематизації та класифікації відповідно до їх предмета. Із цією метою слід виокремити загальні, системоутворюючі напрями вирішення вказаних проблем.

Перший недолік полягає у відсутності належного юридичного обґрунтування та розуміння адміністративно-деліктного права як окремої галузі права в Україні з боку науковців. Другим проблемним моментом є відсутність або застарілість спеціалізованих, комплексних і систематизованих нормативно-правових актів, побудованих на принципах гуманізму та зорієнтованих на потреби людини, які містять матеріальні та процесуальні адміністративно-деліктні норми. Чинний КУпАП, прийнятий ще у 1984 році, зараз не відповідає сучасним вимогам суспільства та потребам часу. Третім негативним фактором є відсутність єдиної та ефективної державної політики, спрямованої на попередження адміністративних правопорушень, які розглядаються як неприйнятне соціальне явище сьогодення, що сприяє подальшому поширенню злочинності.

Науковці наголошують на відсутності розуміння адміністративно-деліктного права як окремої галузі права. Деякі вчені вказують

на складність виокремлення деліктних відносин в окрему галузь права [1; 2].

Адміністративно-деліктне право як самостійна галузь юридичної науки зосереджується на регулюванні адміністративно-деліктних відносин, що виникають унаслідок порушень адміністративних норм. Юридичним фактом, що викликає виникнення, зміну або припинення адміністративно-деліктних відносин, є адміністративне правопорушення.

На відміну від цього, адміністративне право в широкому розумінні регулює суспільні відносини, що виникають у сфері організації та діяльності органів публічної адміністрації, а також реалізації державної влади. Це включає взаємовідносини між державними органами, організаціями та громадянами, а також між різними рівнями влади та органами управління.

Отже, адміністративно-деліктне право фокусується на реакції держави на порушення адміністративних норм та встановленні відповідальності за ці порушення, тоді як адміністративне право регулює більш широкий спектр відносин у сфері діяльності державних органів та влади [3].

Розширюючи сферу застосування адміністративно-деліктного права на відносини в суспільстві, ми звертаємо увагу на різноманітні суспільні відносини, пов'язані з учиненням адміністративних правопорушень, їх попередженням та захистом від суспільно небезпечних дій. Це включає відносини, що виникають під час затримання фізичної особи, яка вчинила злочин або адміністративне правопорушення, а також інші аспекти, пов'язані з порушенням адміністративних норм.

Характерною рисою методу адміністративно-деліктного права є переважання заборонного підходу до правового регулювання, що полягає в імперативному визначенні законодавцем дій, небезпечних для суспільства, та загрози застосування адміністративного покарання в разі їх учинення.

Також важливо звернути увагу на відсутність послідовності у стратегічних напрямках розвитку системи адміністративно-деліктного права. Наприклад, Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209-р¹, мала переважно декларативний характер

¹ Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-p> (дата звернення: 14.05.2024).

[4, с. 212]. Була констатована відсутність деталізації попереджувальних заходів та делегування конкретних напрямів відповідним відомствам чи органам.

Отже, настає час розроблення та ухвалення якісно нової концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2025 року. Ця концепція повинна відповідати сучасним реаліям деліктної та криміногенної обстановки в Україні й ураховувати заходи із правового та культурного виховання молоді, а також широкий спектр популярних превентивних заходів. Це дозволить не лише знизити рівень деліктності в країні, а й сприятиме розбудові справжнього громадянського суспільства в нашій державі.

Також потребує схвалення концепція розвитку адміністративно-деліктного права, яка повинна включати широкий діапазон напрямів, спрямованих на покращення системи правозастосування та забезпечення ефективного регулювання адміністративних відносин. Деякі із цих напрямів можуть включати:

1) модернізацію законодавства, тобто вдосконалення законодавства з метою забезпечення його відповідності сучасним викликам та потребам суспільства. Це може передбачати перегляд і уточнення норм, стандартів та процедур, які стосуються адміністративних правопорушень;

2) підвищення ефективності правозастосування – забезпечення ефективної системи виявлення, розслідування та реагування на адміністративні правопорушення, що передбачає поліпшення роботи правоохоронних органів, адміністративних органів та судів;

3) розвиток превентивних заходів, а саме впровадження програм та заходів з попередження адміністративних правопорушень, зокрема через освіту, культурне виховання, інформаційні кампанії та інші методи;

4) підвищення рівня правової освіти, тобто створення умов для підвищення рівня правової освіти серед населення, що дозволить громадянам краще розуміти свої права та обов'язки й уникати адміністративних правопорушень;

5) міжнародне співробітництво шляхом зміцнення співпраці з міжнародними партнерами у сфері боротьби з адміністративною деліктністю, обміну досвідом та найкращими практиками.

Ці напрями взаємодіють між собою та спрямовані на досягнення спільної мети – забезпечення правопорядку, прав і свобод громадян та створення стабільного і правового державного устрою.

Поточний стан адміністративної деліктності в Україні наочно підтверджує складність досягнення цілей, пов'язаних із вихованням правопорушників та запобіганням учиненню правопорушень. У зв'язку із цим вважаємо, що завершення адміністративно-деліктних відносин тільки за допомогою накладення адміністративного стягнення не є

оптимальним рішенням. На нашу думку, необхідно, щоб дія адміністративних заходів тривала і після настання негативних наслідків. У цьому разі доцільно включити механізм контролю за правопорушенням протягом певного періоду, щоб уникнути нових правопорушень, або, якщо можна так сказати, погасити дію адміністративних стягнень. Для визначення та обчислення такого випробувального періоду після накладення адміністративного стягнення, а також для розрахунку строку, протягом якого особа вважатиметься такою, що не притягається до адміністративної відповідальності, слід створити єдиний реєстр адміністративних стягнень. Запровадження такого реєстру разом зі встановленням строку, під час якого особи можуть довести своє перевиховання, створить всі умови для мінімізації вчинення подальших правопорушень у майбутньому.

Висновки

Підсумовуючи викладений матеріал, необхідно зауважити, що адміністративно-деліктне право визначається як самостійна галузь права, що включає сукупність правових норм, котрі регулюють визначення адміністративних правопорушень, їхню класифікацію, підстави та умови виникнення адміністративної відповідальності, а також встановлюють стягнення, що застосовують до фізичних осіб та юридичних осіб приватного права, які вчинили адміністративний правопорушення.

Предметом адміністративно-деліктного права є відносини, що виникають у зв'язку з адміністративними правопорушеннями, їх розслідуванням, належною відповідальністю та можливим переглядом рішень. Юридичним фактором, який ініціює виникнення, зміну та припинення адміністративно-деліктних відносин, є саме адміністративне правопорушення. На відміну від адміністративних правовідносин, що охоплюють суспільні відносини у сфері організації та діяльності державної адміністрації, адміністративно-деліктне право спрямоване на регулювання конкретних правопорушень.

Крім того, адміністративно-деліктне право містить свою систематизовану нормативну базу, що включає широкий спектр нормативно-правових актів, які встановлюють відповідальність за конкретні види адміністративних правопорушень. Це свідчить про самостійність і важливість цієї галузі права.

Крім того, сформована адміністративна політика спрямована на створення умов для чіткої цільової орієнтації діяльності численних органів адміністративної юрисдикції, які забезпечують та впроваджують заходи зі зниження адміністративної деліктності. Вона охоплює політико-директивний, законодавчий і правозастосовний рівні діяльності, характеризується управлінським впливом на суспільні відносини та формується суб'єктами.

Сьогодні основними потребами адміністративної політики є посилення її організаційного потенціалу та визначення чітких орієнтирів розвитку, перетворення її моделі з державоцентристської на людиноцентристську. Особливо важливою є реформа адміністративної політики в галузі адміністративно-деліктних відносин, зокрема щодо виховання та перевиховання осіб у дусі поваги до закону та суспільства. Зусилля слід зосередити на поясненні, переконанні та вихованні як на найефективніших психологічних методах, що сприяють запобіганню вчиненню правопорушень.

Розвиток адміністративно-деліктного права має декілька ключових напрямів, спрямованих на вдосконалення законодавства, практики застосування законів, а також забезпечення ефективності правозастосування. До них, зокрема, належать:

1) модернізація законодавства, тобто постійне оновлення та вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства з урахуванням сучасних викликів та потреб суспільства, що включає аналіз і адаптацію законів до нових технологій, соціальних та економічних умов;

2) розвиток інструментів правозастосування, що передбачає забезпечення ефективної системи виявлення, розслідування та реагування на адміністративні правопорушення. Це може включати підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, створення механізмів співпраці між різними відомствами та органами влади;

3) розвиток превентивних заходів, а саме впровадження програм та заходів з попередження адміністративних правопорушень. Це можуть бути освітні кампанії, інформаційна робота, розвиток системи порадиництва та підтримки для громадян;

4) забезпечення прав осіб шляхом зміцнення гарантій прав осіб, які стикаються з адміністративно-деліктними процедурами. Це включає забезпечення права на об'єктивний розгляд справи, право на захист та можливість оскарження рішень;

5) міжнародне співробітництво через розширення міжнародної співпраці у галузі боротьби з адміністративною деліктністю. Це включає обмін досвідом, спільні розслідування та участь у міжнародних програмах з превентивних заходів.

Окреслені вище напрями орієнтовані на створення ефективної та справедливої системи адміністративно-деліктного права, яка забезпечує врегульоване й гармонійне функціонування суспільства.

Список бібліографічних посилань: 1. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : в 2 т. / В. Б. Авер'янов та ін. ; відп. ред. В. Б. Авер'янов ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Юрид. думка, 2007. Т. 1: Загальна частина. 591 с. 2. Адміністративне право зарубіжних країн : курс лекцій / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, О. Є. Користін та ін. ; за ред. О. В. Кузьменко. Київ :

Юрінком Інтер, 2014. 528 с. **3.** Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дзяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с. **4.** Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : в 2 т. / В. Б. Авер'янов та ін. ; відп. ред. В. Б. Авер'янов ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Юрид. думка, 2007. Т. 2: Особлива частина. 600 с.

Надійшла до редколегії 18.05.2024

Прийнята до опублікування 15.06.2024

Konstantinov S. F. Development directions of administrative tort law in Ukraine

The article is devoted to an overview of the development of administrative tort law in Ukraine. A historical analysis of development was carried out. The following stages of development are distinguished: Kyivan Rus (IX–XIII centuries), the times of the Polish-Lithuanian Commonwealth (XIV–XVIII centuries), the period of the Russian and Soviet states (XVIII–XX centuries), the modern period (since 1991). Tasks are formulated that require the development of rational decisions to solve the identified problems of administrative-tort relations, taking into account the experience of other countries. It is emphasized that the scientific community should be actively engaged in the analysis and research of existing problems, the implementation of innovative approaches and the formulation of concrete initiatives for their solution. Such an approach will contribute to the creation of a system of administrative-tort relations that meets the requirements of the time and international standards, and will contribute to the improvement of the legal space in Ukraine. Based on the research carried out in the previous chapters, a wide range of problems affecting society and the state was identified today. We believe that solving these problems is possible only through systematization and classification according to their subject. For this purpose, general, system-forming aspects of the problem should be highlighted. It is emphasized that Administrative tort law as an independent branch of legal science focuses on the regulation of administrative-delict relations arising as a result of violations of administrative norms. A legal fact that causes the emergence, change or termination of administrative-delict relations is an administrative offense. In contrast, administrative law in a broad sense regulates social relations arising in the sphere of organization and activity of state administration, as well as the realization of state administrative power. This includes relationships between government bodies, organizations and citizens, as well as between different levels of government and governing bodies. It is emphasized that administrative-tort law is defined as an independent branch of law, which includes a set of legal norms that regulate the definition of administrative offenses, their classification, the grounds and conditions for the occurrence of administrative liability, and also establish sanctions applied to natural persons and legal entities under private law, who committed an administrative offense.

Key words: administrative-tort law, directions of development of administrative-tort law, administrative policy, discipline, responsibility, administrative-legal regulation, legal responsibility, principles, legality, administrative responsibility.

